

KONŠTANTÍN, METOD A ICH UČENÍCI PRED TVÁRAMI BYZANTSKÝCH CISÁROV

Constantine, Methodius and Their Disciples Meeting with Byzantine Emperors

Martin Husár

Abstract: HUSÁR, Martin. *Constantine, Methodius and Their Disciples Meeting with Byzantine Emperors*. The Byzantine missionaries, Constantine and Methodius, were sent to Khazars and the Great Moravia by the Byzantine court of Michael III. Later, Methodius probably visited the court of Basil I where some of his disciples - who visited the court of his successor, Leo VI the Wise as well - could likely come. The "Solun Brothers" and some of their disciples might have met the emperors in the presence of their family, courtiers, servants and guards in the Chrysotriklinos in the 860s – 880s. The primary sources on the ceremonies of the Byzantine court are *De ceremoniis aulae Byzantinae*, *Kletorologion* and *Vita Hadriani II* and the iconographical sources for the examined period are the Homilies of Gregory of Nazianzus and the Khludov Psalter.

Key words: *Constantine, Methodius, Constantine and Methodius' disciples, Byzantine imperial court, imperial bodyguards, De ceremoniis, iconography*

Abstrakt: HUSÁR, Martin. *Konštantín, Metod a ich učeníci pred tvárkami byzantských cisárov*. Byzantskí misionári, Konštantín a Metod, boli byzantským dvorom Michala III. vyslaní na misiu ku Chazarom a na Veľkú Moravu. Neskôr možno Metod samostatne navštívil dvor Basileia I., na ktorý popri dvore jeho nástupcu, Leva VI. Múdreho, mohli pravdepodobne prísť i niektorí jeho učeníci. Solúnski bratia, ale aj ich niektorí učeníci, mohli vidieť cisárov v 60. až 80. rokoch 9. stor. najskôr v sieni Chrysotriklinos v prítomnosti ich rodiny, dvorských hodnostárov, služobníctva a osobnej stráže. K ceremóniám na byzantskom dvore v sledovanom čase nám ako primárne písomné pramene slúžia *De ceremoniis aulae Byzantinae*, *Kletorologion* a *Vita Hadriani II* a ako ikonografické pramene zase Homílie Gregora z Nazianza a Chludovský žaltár.

Kľúčové slová: *Konštantín, Metod, žiaci Konštantína a Metoda, byzantský cisársky dvor, osobní strážcovia cisára, De ceremoniis, ikonografia*

1. Úvod

V primárnych písomných prameňoch k životu i verejnému pôsobeniu Konštantína, Metoda a niektorých ich učeníkov sa okrem iného nachádzajú aj zmienky o ich prítomnosti na dvore alebo v najbližšom okolí byzantského cisára Michala III. (r. 842 – 867), Basileia I. (r. 867 – 886) a snád i Leva VI. Múdreho (r. 886 – 912). Určite museli v týchto prípadoch stáť i priamo pred ich tvármi, tvármi členov ich dvora a ich osobných strážcov. V neposlednom rade ich mohla sprevádzať i suita vychádzajúca z dvorského prostredia iného panovníka. V rámci tejto štúdie preto chcem čo najbližšie priblížiť panovnícky dvor Byzancie 9. storočia a ceremónie na jeho pôde či z jeho popudu. K tomu mi bude slúžiť jeho dodnes zachovaný obraz v dobových písomných a ikonografických prameňoch, ale aj v architektonických pamiatkach¹.

2. Primárne písomné pramene o cyrilo-metodskej misii a jej pokračovateľoch vo vzťahu k byzantskému panovníckemu prostrediu

O podrobnostiach týchto udalostí sa však zachovali iba veľmi strohé zmienky. Z počiatku misijnej činnosti Konštantína pochádza z *Rímskej legendy Života Konštantína-Cyrila a prenesenia ostatkov sv. Klementa* (ďalej len *Rímskej legendy*) správa o jeho² prijatí a následnom vyslaní cisárom Michalom III. ku Chazarom r. 861. „*Tu cisár (Michal III.), poradiac sa tiež s patriarchom (Fotiom), povolal k sebe tzv. Filozofa a poslal ho tam (ku Chazarom) s poctami, v sprievode ich i svojich vyslancov...*“³. Po návrate do Konštantínopolu opäť Konštantín „... *uvidel cisára (Michala III.)...*“⁴.

Neskôr boli Konštantín i Metod vyslaní v r. 863 Michalom III. na základe Rastislavovej žiadosti na Veľkú Moravu⁵. Cisár dokonca po prijatí moravské-

¹ Autor vychádza predovšetkým z písomných a ikonografických prameňov, ale i architektonických pamiatok 9. stor., no využíva i dostupné pramene a pamiatky z iných storočí neskoršej antiky a včasného stredoveku (4. – 11. stor.).

² Snád i spolu s Metodom. Žitije Mefodija, archijepiskopa Moravьska IV. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar et al. (eds.). *Magnae Moraviae Fontes Historici II*. Brno 1967 (ďalej len *MMFH II*), s. 142.

³ *Vita Constantini-Cyrilli cum translatione s. Clementis 1*. In *MMFH II*, s. 123.

⁴ Žitije Konstantina XIII. In *MMFH II*, s. 97.

⁵ Žitije Konstantina XIV. In *MMFH II*, s. 99, 100; Žitije Mefodija, archijepiskopa Moravьska V. In *MMFH II*, s. 144, 145; *Vita Constantini-Cyrilli cum translatione s. Clementis 7*. In *MMFH II*, s. 127 – 129.

ho posolstva s uvedenou žiadosťou „... zvolal snem a pozval Konštantína Filozofa a zariadil, aby vypočul túto reč...“⁶. Na stretnutí s ním Michal III. hovoril i v prítomnosti cézara Barda (r. 862 – 866)⁷. Cisár im na cestu navyše poskytol i hojné prostriedky z cisárskej pokladne⁸ a dary⁹.

K priebehu r. 881 alebo aj r. 882 sa viaže údajný Metodov pobyt v Konštantínopole, spomínaný v *Živote Metoda* (ďalej len ŽM) na základe pozvania cisára Basilea I.¹⁰ Pri príchode Metoda do Konštantínopola „... prijal ho cisár (Basileios I.) s veľkou poctou a radosťou, a schválil jeho učenie, zadržal (u seba) z jeho učeníkov kňaza a diakona (i) s knihami... Veľmi si ho obľúbil a obdaroval, odprevadil ho zase slávne na jeho stolec. A tak i patriarcha.“¹¹

Prvý život Nauma nám prináša informáciu, že (niektorí) Metodovi učeníci boli po svojom vyhnaní už r. 886 alebo neskôr „... znovu uvedení do svojich funkcií (v Byzancii) a hodností ako kňazi a diakoni, tak ako boli už prv, dostali plat a žiadny nezomrel v (otrockej) práci, ale niektorí našli útočisko v Konštantínopole, zabezpečení (tu) od cisára, niektorí (zase) prišli do bulharskej zemi (a) s veľkou poctou (tam) našli útočisko“¹². V tomto prípade mohlo ísť o vtedajšieho cisára Basilea I. alebo Leva VI. Múdreho.

Poslednou, i keď nepriamou, informáciou k dvorskému prostrediu Byzancie je cirkevno-právna zbierka Nomokánon¹³, ktorá sa zrodila na Veľkej Morave. V nej nachádzame aj inštrukcie na prípadnú komunikáciu biskupa s cisárom, prípadne k príprave ich stretnutia. Konkrétne sa tu uvádza: „Že biskup nemá žiadať od cisára, čo sa nesluší, ani chodiť k cisárovi bez povolenia svojho metropolitu, ale

⁶ Žitije Konstantina XIV. In *MMFH II*, s. 99.

⁷ Žitije Konstantina XIV. In *MMFH II*, s. 100.

⁸ Vita Constantini-Cyrilli cum translatione s. Clementis 7. In *MMFH II*, s. 128

⁹ Žitije Konstantina XIV. In *MMFH II*, s. 100; Žitije Mefodija, archijepiskopa Moravьska V. In *MMFH II*, s. 144.

¹⁰ MARSINA, Richard. *Metodov boj*. Tretie vydanie. Bratislava, 2012, s. 92, 98. Do Konštantínopolu mohol ísť nielen z Veľkej Moravy, ale aj z Ríma, kam v r. 880 prišiel Metod pravdepodobne obhájiť svoje učenie a slovanskú liturgiu. Byzantskú ríšu mohol navštíviť tiež vo funkcii pápežského legáta, ktorý mal žiadať aj pripojenie Illyrika pod správu pápeža. MARSINA, *Metodov boj*, s. 80, 81, 92.

¹¹ Žitije Mefodija, archijepiskopa Moravьska XIII. In *MMFH II*, s. 158, 159.

¹² I. Žitije Nauma. In *MMFH II*, s. 178.

¹³ Ako sa predpokladá podľa ŽM, Nomokánon vyšiel z pera Metoda. Žitije Mefodija, archijepiskopa Moravьska XV. In *MMFH II*, s. 160.

má posielat' žiadosti o tom, čo treba, cez svojich diakonov. Ale keď musí nutne navštíviť cisára, nech sa vydá na cestu opatrený listami svojho metropolitu a celej synody.¹⁴

3. Dvor byzantského cisára

V byzantskom prostredí vzišiel z pera cisára Konštantína VII. Porfyrogenneta (r. 913 – 959) spis o ceremoniálnom dvorskom poriadku, *Peri tes Basileiou Taxeos*¹⁵, známejší pod neskorším latinským názvom *De ceremoniis aulae Byzantinae* (ďalej len *De ceremoniis*)¹⁶. Práve informácie z tohto diela nám môžu najviac osvetliť približné miesto, spôsob prijatia či iného pôsobenia Konštantína a Metoda na byzantskom cisárskom dvore. Ceremoniálny spis sa okrem ceremónií na byzantskom dvore v polovici 10. storočia zameral aj na niektoré staršie obrady či konkrétne udalosti na cisárskom dvore. V týchto súvislostiach zachytil i dvorské ceremónie z obdobia vlády Michala III.

Priamo z *De ceremoniis* vyplýva, že za vlády Michala III. boli ním samotným v budove na dolnej terase Veľkého paláca v Konštantínopole, zvanéj *Zlaté triclinium*, grécky *Chrysotriklinos*¹⁷ (tab. I), vymenovávaní vyššie postavení

¹⁴ Νομοκανοὶ XIII. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar et al. (eds.). *Magnae Moraviae Fontes Historici IV*. Brno 1971, s. 249, 250.

¹⁵ Περὶ τῆς Βασιλείου Τάξεως. CON. PORPH. Constantine Porphyrogenetos. *De Ceremoniis aulae Byzantinae*. In MOFFATT, Ann – TALL, Maxeme (eds.). *Constantine Porphyrogenetos. The Book of Ceremonies. Volume 1. Book I including the Appendix to Book I (Imperial Expeditions)*. Byzantina Australiensia 18 (1). Canberra 2012; CON. PORPH. Constantine Porphyrogenetos. *De Ceremoniis aulae Byzantinae*. In MOFFATT, Ann – TALL, Maxeme (eds.). *Constantine Porphyrogenetos. The Book of Ceremonies. Volume 2. Book II including Philotheos, List of Precedence (Kletorologion) and Pseudo-Epiphanius, The Hierarchical Summoning of Patriarchs and Metropolitans*. Byzantina Australiensia 18 (2). Canberra 2012.

¹⁶ Spis by mohol byť datovaný do posledných rokov vlády samotného Konštantína VII. a jeho posledné úpravy spadali do rokov vlády cisára Nikefora II. Foka (r. 963 – 969). MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 1, s. xxv.

¹⁷ FEATHERSTONE, Jeffrey, M. The Chrysotriklinos Seen through De Cerimoniis. In HOFFMANN, Lars M. (ed.). *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*. Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik 7. Wiesbaden 2005, s. 845, obr. na s. 848 a 852; FEATHERSTONE, Jeffrey, M. The Great Palace as Reflected in the De Cerimoniis. In BAUER, Franz, A. (ed.). *Visualisierungen von Herrschaft. Frühmittelalterliche Residenzen Gestalt und Zeremoniell*. BYZAS 5. Istanbul 2006, s. 50 – 53, obr. 2, 3. Šlo o oktogonálnu sieň so siedmimi klenbami a východnou apsidou s trónom otvorenou do centrálného priestoru. Oktogón s priemerom asi 30 m bol zastrešený kupolou opatrenou šesťástimi sklenenými oknami a lustrom v strede.

funkcionári. V určitom momente tuná prijal i zástupcov vzbúrených slovanských rebelov z mesta Soubdelitia a okolia Thessaloník¹⁸. Z opisov uvedeních úkonov a udalosti vyplýva, že cisár pri nich sedel na tróne a oblečený mal na sebe *sagion*¹⁹ so zlatým lemom²⁰. Pri prijatí slovanských rebelov bol jeho *sagion* fialový a zdobený perlami, pričom hlavu mu zdobila césarova koruna²¹ pokrytá vzácnymi kameňmi a perlami²². Ďalej vieme, že pri vymenovávaní hodnostárov boli prítomní členovia *kubukleion-u*²³. Prijímanie zbúriviších slovanských rebelov mal podľa *De ceremoniis* na starosti *ostiarioris* a *logothetes*²⁴. Obidvaja funkcionári boli nevyhnutnou súčasťou prijímacieho personálu vtedajšieho cisárskeho dvora²⁵.

Klenby v oktogóne boli prázdne a uzatvorené záclonami visiaciimi na strieborných priečkach. *Chrysotriklinos* bol vytvorený za vlády cisára Justina II. (r. 565 – 578). DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, pozn. č. 98 na s. 278; FEATHERSTONE, Jeffrey, M. Emperor and court. In JEFFREYS, Elizabeth – HALDON, John – CORMACK, Robin (eds.). *The Oxford Handbook of Byzantine Studies*. Oxford 2008, s. 509; LAVIN, Irving. The house of the Lord: Aspects of the role of palace triclinia in the architecture of late Antiquity and the early Middle Ages. In *The Art Bulletin*, roč. 44, 1962, s. 22.

¹⁸ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 33, 34, 37. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 632 – 635; LAVIN, The house of the Lord, s. 22 – 24.

¹⁹ Plášť, ktorý bol kratší a menej formálny než chlamys. Často ho nosievali i vojaci. MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 834.

²⁰ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 33, 37. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 632, 634.

²¹ Konštantín VII. pre svoje obdobie konštatuje, že keď cisár nechce mať na sebe cisársku korunu pri stretnutí so zahraničným delegátom, dá si na hlavu inú, pomenovanú césarova koruna. CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 1. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 522.

²² CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 37. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 634.

²³ Eunuchovia obsluhujúci cisára. MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 831.

²⁴ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 37. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 634, 635.

²⁵ Prvý z nich, eunuch, bol uvádzačom hodnostárov a nosil palicu, druhý bol hlavou sekretariátu cisárskej administratívy a v uvedenom prípade Slovanov voviedol k cisárovi. MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 831, 832.

Samotný cisárov trón bol umiestnený vo východnej apside Chrysotriklina, ktorej klenba, *bema*, bola zdobená²⁶ obrazom Krista na tzv. lýrovitom tróne²⁷. Nad vchodom bola zobrazená Panna Mária a do kompozície boli potom vôkol zakomponovaní apoštoli, anjeli, mučeníci, kňazi i cisár Michal III., osobne stojaci vedľa patriarchu Fótia²⁸. Uvedená koncepcia výzdoby i umiestnenia trónu vykresľovala cisára ako bezprostredného zástupcu Krista na Zemi²⁹. Z obdobia vlády Konštantína VII. máme informáciu, že sa cisár pri príchode do východnej apsidy v rámci každodenných procesií poklonil obrazu Krista a až potom si sadol³⁰. Tiež vo svojom ceremonálnom spise tiež uvádza, že čakajúci sa pred prijatím cisára zhromažďovali v dvoch príľahlých sieňach pomenovaných *Lausiakos* a *Justinianos*³¹. Či to už boli hodnostári alebo hostia, všetci museli pri prvom uzretí cisára spolu s logothetom padnúť na zem a vykonať poklonu³².

Ďalšou dôležitou zložkou ceremónií bola osobná stráž imperátora, ktorej ubikácie i miesto služby boli priestory Veľkého paláca v Konštantínopole. V polovici 10. stor. v rámci nej rozlišujeme jednotky *basilike hetaireia*, *basilikon dromonion*, *manglabitai*, *basilikoi anthropoi*, *archontogennematai* a *Sardoí*³³. V spi-

²⁶ Pravdepodobne šlo o mozaiku. FEATHERSTONE, *Emperor and court*, s. 509. Dekorácie Chrysotriklina boli prvýkrát vytvorené za cisára Tiberia II. (r. 578 – 582) a po obrazoboreckej ére obnovené Michalom III. LAVIN, *The house of the Lord*, s. 22.

²⁷ Lýrovitý trón bol v neskororímskom a byzantskom prostredí používaný pre cisárov či Krista, predstavujúceho takto Stvoriteľa i Spasiteľa zároveň, od 5. do 11. stor. SKOBLAR, Magdalena. Marble Relief with Enthroned Christ from Rab. In *Starohrvatska prosvjeta*, 2012, č. 39, s. 174, 175, 177.

²⁸ CAMERON, Averil. The Construction of court ritual: the Byzantine Book of Ceremonies. In CANNADINE, David – PRICE, Simon (eds.). *Rituals of Royalty. Power and Ceremonial in Traditional Societies*. Cambridge 1987, s. 133, 134; LAVIN, *The house of the Lord*, s. 22.

²⁹ LAVIN, *The house of the Lord*, s. 23.

³⁰ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 1. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 519; FEATHERSTONE, *The Great Palace*, s. 55. Pre obdobie Konštantína VII. platilo, že počas každodenných procesií sedával cisár napravo od trónu, na zlatej stoličke a v nedeľu alebo pri prijímaní zahraničných delegátov zase na hodvábne potiahnutej stoličke. CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 1. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 521.

³¹ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 2. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 523.

³² CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 1. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 520; FEATHERSTONE, *The Great Palace*, s. 55; FEATHERSTONE, *Emperor and court*, s. 512.

³³ D'AMATO, Raffaele. *Byzantine Imperial Guardsmen, 925 – 1025. The Tághmata and*

se *De ceremoniis* je ich rozostavenie, a sčasti aj ich funkcia, predstavené počas prijatia veľvyslanca bagdadskeho kalifa prichádzajúceho z Tarsu cisárom Konštantínom VII. a Romanom II. v nedeľu 31. mája 946³⁴. Udalosť sa v rámci Veľkého paláca konala v obradnej sieni *Magnaaura*³⁵, kde cisár sedával na tróne Šalamúna³⁶. Vedľa tohto trónu stáli napravo i naľavo *kandidatoi*³⁷, ktorí držali zlaté žezlá a palice s tabuľami, pravdepodobne signá. Pod nimi tvorili stráž veslári prvého dromonu³⁸ s ostatnými insígniami – štandardami kampiduktorov³⁹, labarami a inými štandardami⁴⁰. Mimo záclon trónu, na vrchu jeho schodiska, boli *manglabitai* s mečmi⁴¹, pod nimi Macedónci z *megale hetaireia* so striebornými mečmi za pásom, zlatými a pozlátenými bronzovými a železnými štítmí a jedno- a dvojsečnými sekerami⁴². Pred schodiskom stáli príslušníci *mese hetaireia*

Imperial Guard. Osprey Elite 187. Oxford 2012, s. 30 – 40.

- ³⁴ Stretnutie s arabským diplomatom sa týkalo výmeny zajatcov a mierovej zmluvy. CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 570 – 590, pozn. č. 1 na s. 570.
- ³⁵ Cisár v tejto budove bazilikálneho charakteru okázalo prijímal zahraničných veľvyslancov. Mohla vzniknúť najskôr prestavbou budovy senátu za cisára Justiniána I. (r. 527 – 565). FEATHERSTONE, *The Great Palace*, s. 57; FEATHERSTONE, *Emperor and court*, s. 514; KAZHDAN, Alexander P. (ed.). *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Volume 2. New York; Oxford 1991, s. 1268.
- ³⁶ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 567.
- ³⁷ V tomto období boli súčasťou *basilikoi anthropei*, no pôvodne tvorili samostatnú prominentnú súčasť cisárskej gardy neskororímskych cisárov. Pozostávali z vybraných fyzicky zdatných vojakov *Scholae Palatinae* a nosili obyčajne bielu uniformu. D'AMATO, *Byzantine Imperial*, s. 38; HALDON, John F. *Byzantine Praetorians. An administrative, institutional and social survey of the Opsikion and Tagmata, c. 580 – 900*. Bonn 1984, s. 129.
- ³⁸ Časť jednotky *basilikon dromonion*, cisárskej námornej jednotky. D'AMATO, *Byzantine Imperial*, s. 32.
- ³⁹ Boli zodpovední za výcvik a pochodovanie vojska, vrátane toho prehliadkového. MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 830.
- ⁴⁰ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 575.
- ⁴¹ Predstavovali cisárskych liktorov, nosičov žezla a uvádzačov cisára na verejných slávnostiach. Bývali odetí do skaramangia červenej farby. D'AMATO, *Byzantine Imperial*, s. 34; CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 575, 576.
- ⁴² Tzv. veľká družina, súčasť *basilike hetaireia*. D'AMATO, *Byzantine Imperial*, s. 30; CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 576.

spolu s Turkami z Fergany a Chazarmi, ktorí držali meče a štíty⁴³. Prístupovú cestu k trónu nakoniec zaistovali *protospatharioi a spatharokandidatoi* s mečmi i *spatharioi* vyzbrojení mečmi a bojovými sekerami⁴⁴.

De ceremoniis Konštantína VII. sa zaoberá samostatne i prijatím patriarchu s jeho kňazskou suitou, čo sa v určitej modifikácii mohlo dotýkať i Konštantína a Metoda. Stretnutie sa okrem stredy v týždni po Vzkriesení mohlo samozrejme konať i v prípade, keď patriarchu o to cisár požiadal. Pri stretnutí patriarcha i kňazi z jeho sprievodu cisára pobozkali a následne sa s ním zúčastnili spoločného stolovania s jedlom pri zlatom stole⁴⁵. Konštantín VII. nám hovorí aj tom, že jeden deň pred prijatím predvolával patriarchu a jeho kňazov na rozkaz cisára *praipositos*, ktorý pre nich posielal jedného z cisárových eunuchov (gr. sg. *kubikularios*) a dvorského pomocníka vo funkcii ceremoniára (gr. sg. *silentarios*)⁴⁶.

Najbližšie okolie byzantského cisára a obrady spojené s jeho dvorom poznáme tiež i z pohľadu kúrie rímskeho pápeža. Vo *Vita Hadriani II.* sa nám zachoval jedinečný záznam o ceste pápežských vyslancov – ostijského biskupa Donata, nepijského biskupa Štefana a diakona Marina – v lete r. 869 na 8. generálny cirkevný koncil do Konštantínopolu, ktorý nakoniec odsúdil náuku a činnosť konštantínopolského patriarchu Fótia. Ešte cestou na koncil, na ceste z Thessaloník do Selymbrie⁴⁷, a potom z koncilu do Dyrrachia⁴⁸ im

⁴³ Tzv. stredná družina, súčasť *basilike hetaireia*. D'AMATO, *Byzantine Imperial*, s. 30, 31; CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 576.

⁴⁴ Členovia *basilikoi anthropoi*. Pôvodne to boli iba osobní strážcovia, no neskôr sa ich pomenovania ako vysoké tituly prenášali aj na hodnostárov. K *basilikoi anthropoi* patrili okrem iných aj *spatharokubikularioi*, ktorí boli eunuchmi. D'AMATO, *Byzantine Imperial*, s. 36; CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 576; MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 833, 834.

⁴⁵ Slávnostné hostiny sa obyčajne zvykli konať v sieni *Justinianos* a v samotnom Chrysotrikline. Cisár tu jedával oddelene od ostatných a za jeho stolom mohla byť iba jeho rodina a tí najvyšší hodnostári, vrátane patriarchu. CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* I, 13. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 1, s. 90, 91; FEATHERSTONE, *The Great Palace*, s. 55; FEATHERSTONE, *Emperor and court*, s. 512.

⁴⁶ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* I, 13. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 1, s. 91; MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 831, 834.

⁴⁷ Dnes Silivri v Turecku, vzdialené asi 70 km západne od Istanbulu.

⁴⁸ Dnes Durrës (Drač) v Albánsku.

robili na cisárov príkaz spoločnosť bielo odetí *spatharioi*⁴⁹, ktorí boli v tomto prípade skôr vyššími ríšskymi hodnosťami než osobnými strážcami cisára. V Selymbrii boli potom vyslanci privítaní ríšskym protospathariom, Sisinniom, a predstaviteľom kláštorov v rámci konštantínopolského patriarchátu, hegumom Theognostom, ktorí im darovali štyridsať koní a strieborný riad⁵⁰. Ďalšou zastávkou na ceste bolo tzv. *Castrum Rotundum*⁵¹, kde im cisár povolil ubytovať sa deň pred vstupom do Konštantínopola⁵². V deň vstupu do hlavného mesta Byzancie⁵³ obdržali od cisára „... kone so zlatými sedlami a stretli sa so všetkými zo *scholae*, s tými bielo odetými *spathariami*, *koniarmi*⁵⁴, *poslami*⁵⁵ a inými palácovými stavmi, a všetkými rádmi duchovenstva nosiacimi ornáty, a oni vošli do Zlatej brány“⁵⁶. Tu ich už čakali a zdravili úradníci a duchovní v mene nedávno ustanoveného patriarchu Konštantínopola, Ignatia, ktorí následne pri vstupe do mesta šli pred nimi, kým ľudia s lampami a sviečkami za nimi⁵⁷. Už v rámci Konštantínopola sa zastavili v Ireinom paláci⁵⁸ a potom boli v zastúpení cisára prijatí dvomi *spatharioi*, Jánom a Strategisom, v sieni *Magnaaura*⁵⁹. Pápežovi vyslanci však museli počkať s osobným prijatím u cisára, pretože nasledujúci deň ho mala zdržať oslava jeho nástupu na trón⁶⁰. Po nej „... poslal cisár všetky stavy paláca, aby sa

⁴⁹ V prvom prípade to bol Eustathius a v druhom Theodosius. Vita Hadriani II. 35, 59. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 276, 287.

⁵⁰ Vita Hadriani II. 35. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 276.

⁵¹ Pravdepodobne vtedajšie *Strongylon frurion* vzdialené asi 10 rímskych míľ západne od Konštantínopola. Jedna rímska míľa mala asi 1481,5 m. DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, pozn. č. 92 na s. 276, 277.

⁵² Vita Hadriani II. 36. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 276, 277.

⁵³ Pravdepodobne 25. septembra 869, ak bol uvedený deň nedeľou, ako to spomína Vita Hadriani II. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, pozn. č. 93 na s. 277.

⁵⁴ Lat. pl. *strati*. Vita Hadriani II. 36. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 277.

⁵⁵ Lat. pl. *mandati*. Vita Hadriani II. 36. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 277.

⁵⁶ Gr. *Chrysai Pylai/Chrysai Pyle*. Vita Hadriani II. 36. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 277.

⁵⁷ Vita Hadriani II. 37. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 277.

⁵⁸ Išlo buď o kostol Hagia Irene, severne od Hagia Sofie, alebo o palác Eleutherios postavený cisárovnou Irenou (r. 797 – 802). DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, pozn. č. 95 na s. 277.

⁵⁹ V latinských rukopisoch Vita Hadriani II. sa pre túto sieň spomína latinské označenie *Magna Aura*. Vita Hadriani II. 37. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, pozn. 96 na s. 277.

⁶⁰ Vita Hadriani II. 37. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 277, 278.

s nimi zvitáli. Títo šli potom pred nimi a oni prišli pred cisára v Zlatom tricliniu⁶¹, kde on ihneď vstal, aby ich pozdravil.“⁶² Cisár údajne potom pobozkal pápežské listiny rovnako ako vyslancov a dal im možnosť predstaviť pápežské poverenie patriarchovi Ignatiovi⁶³.

Nemenej významnou informáciou je v prameňoch i zmienka o prítomnosti tzv. *automata*, zariadeniach poháňaných vzduchom a vodou, v prijímacej sieni Magnaura. Ich umiestnenie, ale i prevedenie naznačuje, že boli určené na vytvorenie dojmu u prichádzajúcich zahraničných hostí cisárov⁶⁴. Ich najpodrobnejší opis ich prevádzky máme z druhej knihy *De Ceremoniis*⁶⁵ a zo šiestej knihy spisu *Antapodosis* od biskupa Liudpranda z Cremony⁶⁶. Konštantín VII. tieto zariadenia⁶⁷ zapája do prijímacej ceremónie pre zahraničného vyslanca v momente jeho priblíženia sa k cisárovi sediacemu na tróne Šalamúna⁶⁸. Pri príchode do Magnaury padol vyslanec na zem a poklonil sa, pričom zaznel organ⁶⁹, ktorý prestal hrať, až keď bol tesne pri tróne⁷⁰. Keď bol už za závesmi trónu, *logothetes* mu dal zvyčajné otázky a „..., levy začali revať, a vtáci na tróne, rovnako ako tí na strohoch, začali ľubozvučne spievať a zvieratá na tróne stáli vzpriamene na svojich pod-

⁶¹ V latinčine bol použitý výraz *in chrisotriclinio*. Vita Hadriani II. 38. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 278, 318.

⁶² Vita Hadriani II. 38. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 278.

⁶³ Vita Hadriani II. 38. In DAVIS, *The Lives of the Ninth-Century*, s. 278.

⁶⁴ BRETT, Gerard. The Automata in the Byzantine. „Throne of Solomon“ In *Speculum*, roč. 29, 1954, č. 3, s. 477.

⁶⁵ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT– TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 568, 569.

⁶⁶ LIUDPRAND. *Liudprandi Antapodosis* VI, 5. In SQUATRITI, Paolo (ed.). *The Complete Works of Liudprand of Cremona*. Washington 2007, s. 197, 198.

⁶⁷ Zo spisu *De Ceremoniis* ešte nevyplýva jednoznačne, že ďalej spomínané zvieratá boli človekom vytvorenými mechanizmami.

⁶⁸ Toto označenie mohlo vzniknúť z opisu Šalamúnovho trónu v Prvej knihe kráľov a Druhej knihe kroník Starého Zákona. V Prvej knihe kráľov je trón bez neskoršej vsuvky o zlatej podnožke v Druhej knihe kroník: „Potom dal kráľ urobiť veľký trón zo slonoviny a obtiahol ho čistým zlatom. Trón mal šesť stupňov, vzadu mal trón okrúhle záhlavie, pri sedadle z oboch strán boli operadlá a pri operadlách stáli dva levy. Dvanásť levov však stálo na šiestich stupňoch z jednej i druhej strany. Taký nezhotovili pre nijaké kráľovstvo.“ Liber I Regum 10, 18 – 20. *Vetus Testamentum*. In KROČKOVÁ, Katarína (ed.). *Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava 2011, s. 399.

⁶⁹ Hovorí sa tu o vodnom organe, ako aj v nasledujúcich riadkoch kapitoly 15, knihy II, spisu *De Ceremoniis*.

⁷⁰ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 568.

stavcoch“. Počas tejto prezentácie sa priniesli dary od cudzinca pre cisára a organ i zvieratá sa utíšili. Po odovzdaní darov sa cudzinec usmerňovaný logothetom poklonil a na ceste za závesy „..., sa rozozvučal organ a levy a vtáky začali vydávať vlastné zvuky a všetky šelmy stáli vzpriamené na svojich podstavcoch“. Nakoniec zvuky organu a zvierat ustali, až keď bol vyslanec za závesmi⁷¹. Uvedenú koncepciu obradu potvrdzuje a dopĺňa i záznam Liudpranda z Cremony, lombardského šľachtica a jedného z vyslancov markgrófa z Ivrey, Berengara (r. 928 – 950), na jeho diplomatickej misii v Konštantínopole v r. 949 – 950⁷². Zvieratá zainteresované do prijímania zahraničného vyslanca v *De Ceremoniis* identifikoval jednoznačne ako mechanizmy. Pred trónom cisára stál podľa Liudpranda pozlátý bronzový strom s rozličnými vtákmi, ktoré rozmanito spievali, podľa ich druhov. Trón strážili priamo obrovské levy potiahnuté zlatom, no lombardskému vyslancovi nebolo jasné, či boli vytvorené z dreva alebo mosadze. Jednoznačne však udierali chvostom do zeme, revali a pri tom trepotali i jazykmi. Liudprand sa týchto vecí nebál a ani ich neobdivoval, pretože mu bolo o nich povedané predtým, no za nepochopiteľný však považoval mechanizmus hore a dolu stúpajúceho a klesajúceho cisárskeho trónu⁷³. Ako možné riešenie predložil hypotézu, že snáď šlo o kladku, ktorou sa vyťahujú hore brvná stromov⁷⁴.

Najstaršie doklady o automatách v Byzancii ale spadajú už do obdobia vlády cisára Theofila (r. 829 – 842) a jeho syna Michala III.⁷⁵ Podľa Michaela Glykasa, učenca z druhej polovice 12. stor., ich skonštruoval Lev Matematik (cca. r. 790

⁷¹ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 569.

⁷² Z neskoršej misie v mene cisára Otta I. (r. 962 – 973) u cisára Nikefora II. Foka (r. 963 – 969) v r. 968 nám podrobnosti o automatách Liudprand, už biskup, však nepodal. LIUDPRAND. *Liudprand. Legatio ad imperatorem Constantinopolitanum Nicephorum Phocam*. In SQUATRITI, Paolo (ed.). *The Complete Works of Liudprand of Cremona*. Washington 2007, s. 238 – 282; WELLS, Colin. *Sailing from Byzantium. How a Lost Empire Shaped the World*. New York 2007, s. 26 – 28.

⁷³ Osobne sa o ňom vyjadril nasledovne: „Tak keď som si ľahol toárou k zemi tretíkrát k úcte pred cisárom, zdvihol som potom hlavu a osoba, ktorú som prv videl sedieť, sa zdvihla o slušný stupeň nad zem, náhle som spozoroval, že má oblečené iné šaty a sedí skoro v jednej úrovni so stropom paláca.“ LIUDPRAND. *Liudprandi Antapodosis* VI, 5. In SQUATRITI, *The Complete Works*, s. 198.

⁷⁴ LIUDPRAND. *Liudprandi Antapodosis* VI, 5. In SQUATRITI, *The Complete Works*, s. 198.

⁷⁵ BRETT, *The Automata in the Byzantine*, s. 481, 482.

– 869) pôsobiaci v 9. stor. aj na škole v Magnaure⁷⁶. Cisár Michal III. viedol – podľa anonymného autora alebo autorov série cisárskych životopisov rokov 813 až 961, známej aj pod označením *Theophanes Continuatus* – rozšafný život, ktorý výrazne odčerpával finančné prostriedky ríšskej kasy. No v určitom momente prišlo obdobie, keď musel zaplatiť nájomné vojsko, „...., i dal teda roztaviť slávny zlatý platan, dvoch zlatých levov, dvoch grifov – celých zlatých a tepaných, celkovo zlatý organ i ostatných predmetov cisárskeho úradu, hmotnosťou nie menej než dvesto kentenariov“⁷⁷. Ak sa uvedená udalosť skutočne odohrala, obnova všetkých automat pravdepodobne nastala až po vláde Michala III., k čomu sa môžeme prikloniť aj na základe rozporuplného vyjadrenia spisu *Theophanes Continuatus* v ďalších riadkoch životopisu Michala III. Podľa nich totiž cisár Basileios I. „.... nariadil odliatie terajšieho trónu“⁷⁸.

Z ikonografických prameňov pochádzajúcich z Byzancie nám dvorské pomery pre 9. stor., a zvlášť pre jeho druhú polovicu, osvetľujú ilustrácie z Homílie Gregora z Nazianza⁷⁹ alebo Chludovského žaltára⁸⁰. V rukopise Homílie Gregora z Nazianza z parížskej Bibliothèque National, Paris, Cod. gr. 510, sa nachádzajú okrem iného aj ilustrácie týkajúce sa biblických výjavov, príbehov zo života svätých i scén z rímskej a byzantskej histórie. Panovníci, ktorí stoja, ležia alebo sedia na tróne, sa v nich nachádzajú aj v prítomnosti osobných strážcov. S dešifrovaním výjavov týkajúcich sa dvorského prostredia, najmä tých s osobnou strážou

⁷⁶ KAZHDAN, *The Oxford Dictionary*, s. 1217; RAUTMAN, Marcus L. *Daily Life in the Byzantine Empire*. Westport 2006, s. 295. Lev Matematik alebo iný zhotoviteľ automat sa mohol inšpirovať výtvarnými helenizmi, vynálezmi Heróna z Alexandrie (1. stor. n. l.) alebo aj poznatkami arabského sveta v oblasti techniky. BRETT, *The Automata in the Byzantine*, s. 486, 487.

⁷⁷ *Theophanes Continuatus IV, 21. Michaelis Theophili Filii Imperium*. In LJUBARSKIJ, Ja. N. (ed.). *Prodolžatel' Feofana*. Sankt-Peterburg 2009, s. 115. Hmotnostná jednotka jeden kentenarios mala približne 32 kg.

⁷⁸ *Theophanes Continuatus IV, 21*. In LJUBARSKIJ, *Prodolžatel' Feofana*, s. 115. Pre trón tu bol v gréčtine použitý termín *senzaton*. Týmto trónom mohlo byť však myslené aj razenie mincí, na ktorých bol zobrazený na tróne sediaci Basileios I. LJUBARSKIJ, *Prodolžatel' Feofana*, pozn. 3 na s. 115.

⁷⁹ Analýza ilustrácií naznačuje, že parížsky rukopis homílií bol dokončený medzi r. 879 a 882. BRUBAKER, Leslie. *Vision and Meaning in 9th-Century Byzantium. Image as Exegesis in the Homilies of Gregory of Nazianzus*. Cambridge 1999, s. 6, 7.

⁸⁰ V origináli *Chludovskaja psal'tyr*, Muzej istorii Moskvy, Moskva, Cod. 129. Žaltár bol vytvorený pravdepodobne medzi r. 843 a koncom 9. stor. v Konštantínopole. CORRIGAN, Kathleen. *Visual Polemics in the 9th-Century Byzantine Psalters*. Cambridge 1992, s. 124, 125.

cisárov, nám podstatnou mierou môže pomôcť *Kletorologion*, ktorý zostavil *protospatharios* a *atriklines*⁸¹ Filotheos⁸², no i spis *De Ceremoniis*. V spoločnosti tróniaceho kráľa Šalamúna⁸³, ležiaceho cisára Konštantína I. (r. 306 – 337)⁸⁴ (tab. II: 1) i stojaceho Juliána Apostatu (r. 361 – 363)⁸⁵ (tab II: 2) sa objavuje najskôr jednotka *kandidatoi*. Všetci traja panovníci majú korunu a ich oblečenie sa skladá z tuník a palludament či chlamysov. *Kandidatoi* zase majú na sebe dlhé biele či modré⁸⁶ skaramangia⁸⁷ so zlatým lemovaním a výzdobou. Vyzbrojení sú kopijami a pred nohami si držia štíty⁸⁸. Navyiac stráž Juliána Apostatu má okolo krku i zlaté maniakiony⁸⁹ s tromi uzlami (drahými kameňmi) siahajúce až na ich hrudník, ako

⁸¹ Bol to úradník zodpovedný za slávnostné hostiny cisára. MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 827.

⁸² Dielo bolo zostavené Filotheom okolo r. 899 a predstavuje zoznam sekulárnej dvorskej postupnosti i zasadací poriadok na cisárskych slávnostných hostinách. PHILOTHEOS. Philotheos. *Kletorologion*. In MOFFATT, Ann – TALL, Maxeme (eds.). *Constantine Porphyrogenetos. The Book of Ceremonies. Volume 2. Book II including Philotheos, List of Precedence (Kletorologion) and Pseudo-Epiphanius, The Hierarchical Summoning of Patriarchs and Metropolitans*. Byzantina Australiensia 18 (2). Canberra 2012, s. 702 – 791; MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 1, s. xxix.

⁸³ Tzv. Šalamúnov súd. List 215v, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. BRUBAKER, *Vision and Meaning*, obr. 25a; GROTOWSKI, Piotr Ł. *Arms and Armour of the Warrior Saints. Tradition and Innovation in Byzantine Iconography (843 – 1261)*. Leiden; Boston 2010, obr. 81a.

⁸⁴ Ilustrácia je súčasťou scén zo života Konštantína Veľkého a jeho matky Heleny. List 440r, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. BRUBAKER, *Vision and Meaning*, obr. 45; GASTGEBER, Christian. Die Heilige Lanze im byzantinischen Osten. In KIRCHWEGGER, Franz (ed.). *Die Heilige Lanze in Wien. Insignie – Reliquie – „Schicksalspeer“*. Wien 2005, s. 54, obr. 2; MacDOWALL, Simon. *Adrianople AD 378. The Goths crush Rome's Legions*. Oxford 2001, obr. na s. 81.

⁸⁵ Výjav sa nachádza medzi scénami zo života Juliána Apostatu. List 374 v, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. BRUBAKER, *Vision and Meaning*, obr. 39; D'AMATO, *Byzantine Imperial*, obr. na s. 31.

⁸⁶ Modrozlaté oblečenie majú iba *kandidatoi* vedľa spiaceho Konštantína I. Jeden z nich má na sebe i palludamentum či chlamys. GASTGEBER, Die Heilige Lanze, s. 54, obr. 2.

⁸⁷ *Skaramangion* bol v rôznych farbách a s rôznymi motívmi primárnym dvorským odevom s pôvodom v jazdeckom kaftane východorímskej jazdy. CON. PORPH. De Ceremoniis aulae Byzantinae II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 578; D'AMATO, *Byzantine Imperial*, s. 40.

⁸⁸ D'AMATO, *Byzantine Imperial*, s. 13, 27; GASTGEBER, Die Heilige Lanze, s. 54, obr. 2.

⁸⁹ Inými slovami torquesy, nákrčníky. Bol to väčšinou pozlátený bronzový prút, ktorý bol skrútený a dekorovaný v prednej časti drahými kameňmi alebo portrétom cisárov nazývaných latinsky *bullae*. Jeho tradícia začala už v rímskej armáde 1. stor. n. l. GROTOWSKI, *Arms and Armour*, s. 294, 295, pozn. č. 638 na s. 295.

to v písomnej podobe uvádza i spis *Kletorologion*⁹⁰. Jeden *manglabites* v červenom skaramangiu sa pravdepodobne nachádza vo výjave Šalamúnovho súdu, kde práve čaká s mečom a dieťaťom v rukách na Šalamúnov pokyn⁹¹.

Do ďalšej skupiny patrí sediaca cisárovná Helena (cca. r. 325 – 330) v scéne znovuzískania Kristovho kríža⁹² (tab. III: 1) a cisár Theodosius I. (r. 379 – 395) v rozhovore s biskupom Gregorom z Nazianzu (r. 380 – 384) za prítomnosti ďalších dvoch metropolitných biskupov⁹³ (tab. III: 2). Na oboch ilustráciách sa nachádza i osobná stráž s mečmi na pleciah, ktorú môžeme považovať podľa všetkého za *protospatharioi*, pretože obe dvojice cisárskej gardy majú okrem mečov⁹⁴ aj zlaté maniakiony⁹⁵ na krkoch a sú oholení⁹⁶. Cisárovná Helena, sediaca na tzv. lýrovitom tróne v dalmatike a s korunou na hlave, je nimi strážená po jej ľavej strane, za trónom. Oblečené majú bielozlaté skaramangiá a na pleciah nesú zlaté či pozlátené meče s rúčkou nahor. Na pošvách týchto mečov vidno pripevnené remene. Hlavu cisára Theodosia zase krásli koruna a jeho oblečenie sa skladá hlavne z tuniky a palludamenta či chlamysu. Úplne vľavo sú na ilustrácii dvaja metropolitní biskupi s himationmi. Dvaja strážcovia za cisárom, ktorí stoja vedľa trónu zastrešeného cibóriom, klenbou stojacou na štyroch stĺpoch s vtáčimi hlavicami, sú oblečení opäť v bielych skaramangióch so zlatým lemom a výzdobou a tiež nesú na pleciah zlaté alebo pozlátené meče obrátené rúčkou nahor, no bez pripevnených remeňov.

⁹⁰ PHILOTHEOS. *Kletorologion* 91. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 708.

⁹¹ Tzv. Šalamúnov súd. List 215v, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. BRUBAKER, *Vision and Meaning*, obr. 25a; D'AMATO, *Byzantine Imperial*, obr. na s. 30.

⁹² List 440 r, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. D'AMATO, *Byzantine Imperial*, obr. na s. 27; BRUBAKER, *Vision and Meaning*, obr. 45; GASTGEBER, *Die Heilige Lanze*, s. 54, obr. 2.

⁹³ List 239 r, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. D'AMATO, *Byzantine Imperial*, obr. na s. 23; BRUBAKER, *Vision and Meaning*, obr. 27a; GROTOVSKI, *Arms and Armour*, obr. 81b; KOLIAS, Taxiarchis G. *Byzantinische Waffen. Ein Beitrag zur Byzantinischen Waffenkunde von den Anfängen bis zur lateinischen Eroberung*. Wien 1988, tab. IX: 1.

⁹⁴ CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 576.

⁹⁵ Zlaté maniakiony boli zdobené v určitých prípadoch aj drahými kameňmi a perlammi. CON. PORPH. *De Ceremoniis aulae Byzantinae* II, 15, 40. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 574, 640; GROTOVSKI, *Arms and Armour*, s. 297, 298; PHILOTHEOS. *Kletorologion* 93, 127. In MOFFATT – TALL, *Constantine Porphyrogenetos*. Volume 2, s. 709, 722.

⁹⁶ Oholení protospathariovia boli eunuchmi. GROTOVSKI, *Arms and Armour*, s. 296.

Z Chludovského žaltára sa s panovníkmi a ich osobnými strážcami stretáme pri ilustráciách k trom starozákonným žalmom, ktorých ústrednou postavou je kráľ Dávid. V obrazovom vyjadrení žalmu 3⁹⁷ kráľ Dávid uteká pred synom Absolónom, ktorý prichádza spolu s ďalšími jazdcami na koňoch vyzbrojenými kopijou a štítom⁹⁸. Dávid je oblečený v dlhej tunike s plášťom, palludamentom alebo chlamysom, a na hlave má korunu. V jeho blízkosti sa nachádzajú dvaja oholení strážcovia s kopijami v tunikách. Ilustrácia k žalmu 59⁹⁹ nám prináša na tróne sediaceho Dávida so svätožiarou a členkou¹⁰⁰ (tab. IV). Oblečenú má opäť tuniku s palludamentom či chlamysom a po jeho pravej strane sú dvaja kopijníci s prilbami a panciermi chrániacimi ich trup. Pod nimi sa nachádza Joab opatrený kopijou a štítom, ako velí podobne vyzbrojeným jazdcom pri plienení a zapalovaní mesta. V poslednom tematickom žalme (č. 62)¹⁰¹ Dávid sedí na kopci oblečený rovnako ako v predchádzajúcej iluminácii žaltára¹⁰², až na chýbajúcu členku. Ruky má zdvihnuté dlaňami nahor a tvárou hladí k nebesám. Za ním sú opäť dvaja osobní strážcovia s rovnakým výstrojom a výzbrojou ako v ilustrácii k žalmu 59. Otáznym len ostáva to, či sa obaja na ilustrácii chránia i okrúhlymi štítmí. Mohlo by totiž v jednom prípade ísť o výzdobu rukopisu, ktorá v druhom prípade môže predstavovať i svätožiaru kráľa Dávida. Kým oblečenie Dávida má vo všetkých troch žalmoch Chludovského žaltára charakter oblečenia byzantských cisárov, ako tomu je aj v Homílii Gregora z Nazianzu, výstroj a výzbroj jeho osobných strážcov v žalme 59 a 62 má skôr ráz nepalácových jednotiek byzantskej armády.

⁹⁷ „Pán je môj ochranca. Dávidov žalm. Keď utekal pred synom Absolónom.“ Psalmorum Liber 3, 1. Vetus Testamentum. In KROČKOVÁ, *Sväté písmo*, s. 634.

⁹⁸ List 3v, Moskva, Cod. 129, Muzej istorii Moskvy. CORRIGAN, *Visual Polemics*, str. 236, obr. 18.

⁹⁹ „Keď sa vydal proti mezopotámskym Aramejcom a Aramejcom zo Zeby, a keď sa Joab vrátil z Edomu, kde v Soľnom údolí pobil dvanásťtisíc (mužov).“ Psalmorum Liber 60 (59), 2. In KROČKOVÁ, *Sväté písmo*, s. 670.

¹⁰⁰ List 58 r, Moskva, Cod. 129, Muzej istorii Moskvy. KOLIAS, *Byzantinische Waffen*, tab. VII: 1.

¹⁰¹ „Túžba duše za Bohom. Dávidov žalm. Keď sa zdržiaval v Júdskej púšti.“ Psalmorum Liber 63 (62), 2. In KROČKOVÁ, *Sväté písmo*, s. 672.

¹⁰² List 60 r, Moskva, Cod. 129, Muzej istorii Moskvy. KOLIAS, *Byzantinische Waffen*, tab. VI: 3.

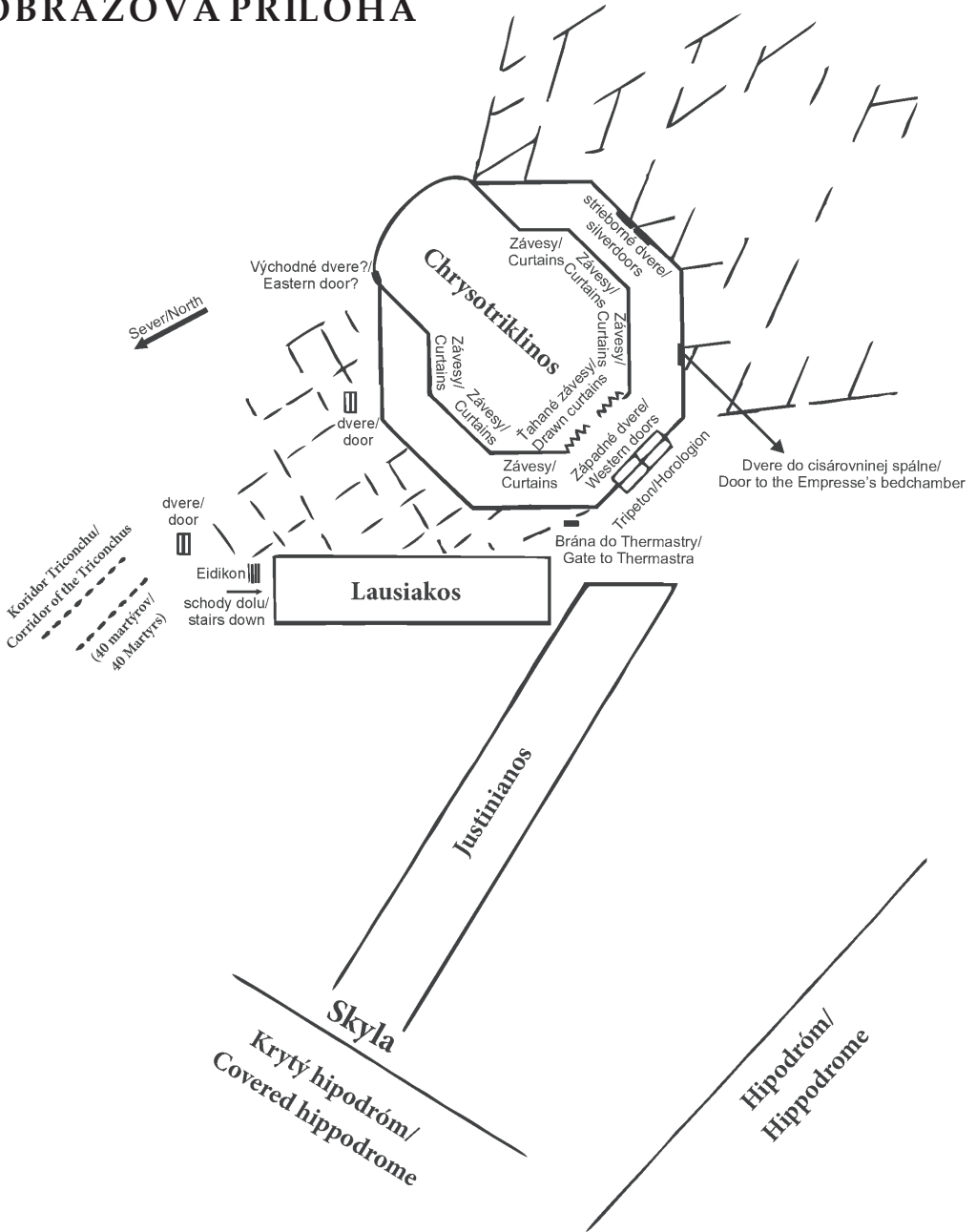
4. Záver

Byzantské dvorské prostredie za cisára Michala III., Basileia I. či Leva VI. Múdreho bolo miestom, odkiaľ vychádzali christianizačné a diplomatické misie, no prichádzali doň i vyslanci z cudzích panovníckych dvorov, pápežovi legáti, duchovní alebo utečenci hľadajúci útočisko v Byzancii. Konštantín sa ocitol iba v úlohe exponenta byzantského prostredia, no jeho brat Metod údajne vystupoval pár rokov pred svojou smrťou tiež ako pápežský vyslanec či len ako pozvaný hosť na dvore cisára Basileia I. V prípade misie ku Chazarom sa v prítomnosti Konštantína a Metoda objavil i cisársky sprievod Michala III., ktorého podoba a zloženie je však pre nás neznáme. Istá časť ich učeníkov sa neskôr dostala do byzantského prostredia už za Basileia I. alebo až za Leva VI. Múdreho ako utečenci a uplatnila sa tuná opätovne na duchovnej dráhe. V písomne doloženom období kontaktu Konštantína, Metoda a daktorých z ich učeníkov s byzantským prostredím, t. j. v 60. až 80. rokoch 9. stor., sa mohli s cisármi stretnúť najskôr v sieni *Chrysotriklinos*, oktogonálnej sieni s apsidou, eventuálne tiež i v budove *Magnaaura*, stavbe bazilikálneho charakteru a pravdepodobne bývalej budove senátu pred vládou Justiniána I., ktorá bola primárne určená na stretnutia so zahraničnými vyslancami a hosťami. V Magnaure sa mohli stretnúť i s automatami, mechanickými zariadeniami v podobe zvierat či zdvíhajúceho sa alebo klešajúceho trónu, slúžiacimi na vytvorenie dojmu na prichádzajúceho cudzinca. V prítomnosti cisárov sa pri audienciách mohla nachádzať aj ich rodina, dvorskí hodnostári, služobníctvo či osobná stráž. Z obdobia Michala III. vieme, že počas prijímacej ceremónie vzbúrivších slovanských rebelov z mesta Soubdelitia a okolia Thessaloník v Chrysotrikline bol uvádzačom *ostiaros* a sprievodcom uvádzaných *logothetes*. Tiež sa nám zachovala správa, že pri vymenovávaní hodnostárov tu boli prítomní i eunuchovia slúžiaci cisárovi, tzv. *kubukleion*. Cisárovi hostia sa mohli zúčastniť i spoločného stolovania s ním, ako tomu bolo aj počas prijímania patriarchu a jeho kňazského sprievodu. Cisár však počas nich sedával samostatne pri svojom stole, za ktorý mohla byť usadená iba jeho rodina a najvyšší dvorskí hodnostári vrátane patriarchu. Slávnostné hostiny sa obyčajne v tomto období konávali v už spomenutom Chrysotrikline a sieni *Justinianos*. Cisár Michal III. nosil v Chrysotrikline pri vymenovávaní vyšších funkcionárov *sagion* so zlatým lemom, no počas prijatia slovanských rebelov mal uvedený *sagion* fialový a zdobený perlami. Na hlave mal tzv. cézarovu korunu pokrytú vzácnymi kameňmi a perlami. Z ikonografických prameňov 2. polovice 9. stor.

vieme, že v tesnej blízkosti byzantských cisárov sa pohybovali tiež niektoré jednotky *basilikoí anthropoi*, konkrétne *kandidatoi a protospatharioi*, ale i *manglabitai*, ktoré boli súčasťou cisárskej stráže. Spis *Kletorologion* z konca 9. stor. a *De ceremoniis* z 50. až 60 r. 10. stor. však môžu doplniť zoznam uvedených jednotiek i o ostatné zložky osobnej stráže: *basilikoí anthropoi*, *basilike hetaireia*, *basilikon dromonion*, *archontogennematai a Sardoí*.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov KEGA č. 014UKF-4/2012 a VEGA č. 1/0118/1.

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

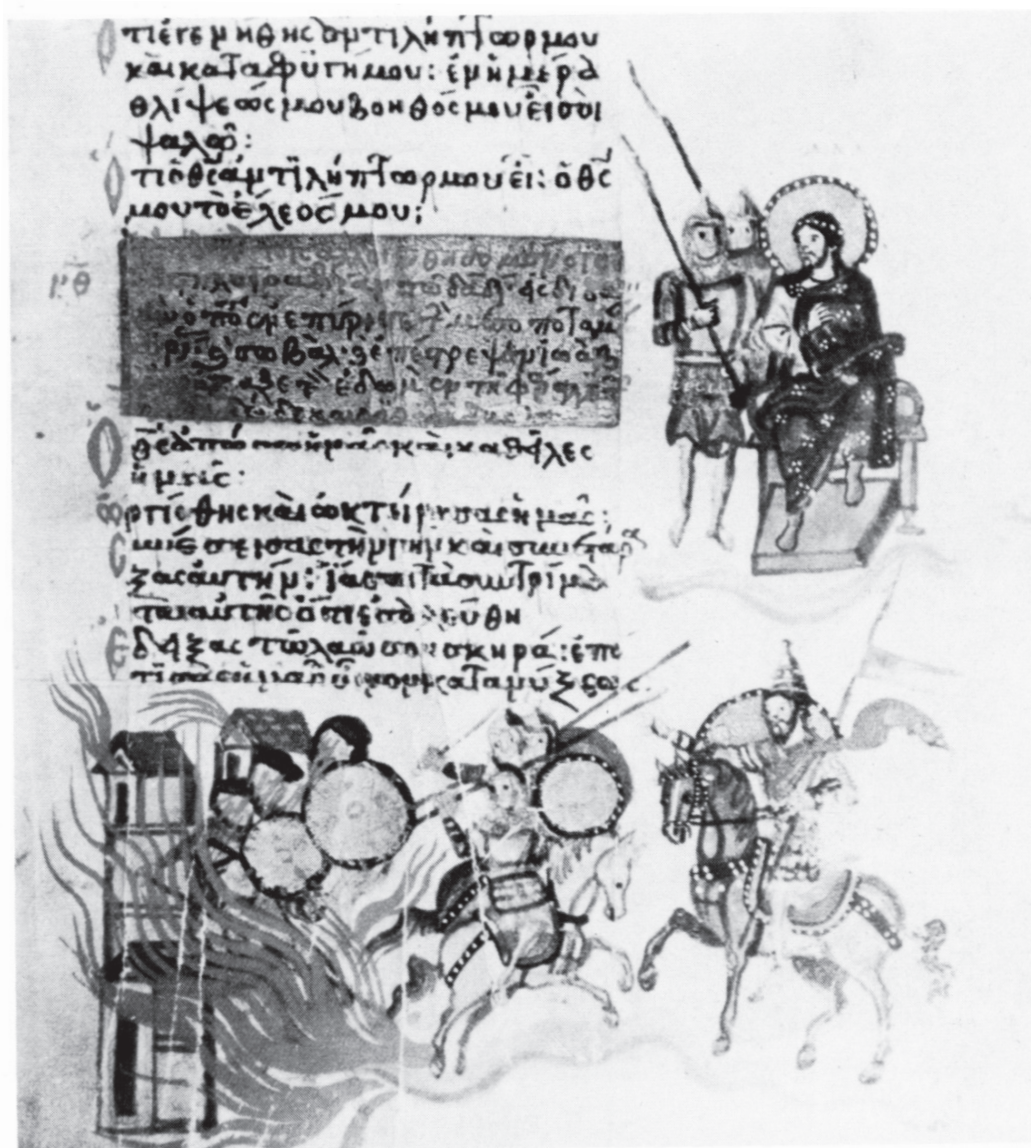
Tab. I – Pôdorys Chrysotriklinu a niektorých budov v jeho okolí/Ground plan of the Chrysotriklinos and surrounding buildings. Mapa vytvorená autorom článku podľa/Map made by the author of the article according to the FEATHERSTONE, *The Chrysotriklinos Seen*, obr. na s. 840/fig., page 840; FEATHERSTONE, *The Great Palace*, obr. 3 na s. 52/fig., page 52; FEATHERSTONE, *Emperor and court*, obr. 2 na s. 510/fig. 2, page 510.

Tab. II - 1. Spiaci cisár Konštantín I. a *kandidatoi*/Sleeping emperor Constantine I and *kandidatoi*. List/Folio 440r, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. GASTGEBER, Die Heilige Lanze, s. 54, obr. 2/page 54, fig. 2; 2. Stojaci cisár Julián Apostata a *kandidatoi*/Standing emperor Julian the Apostate and *kandidatoi*. List/Folio 374 v, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. D'AMATO, *Byzantine Imperial*, obr. na s. 31/fig., page 31.

Tab. III - 1. Cisárovná Helena v scéne znovuzískania Kristovho kríža a *protospatharioi*/ Empress Helena in a scene of the recovery of Christ's cross. List/Folio 440 r, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. GASTGEBER, *Die Heilige Lanze*, s. 54, obr. 2/page 54, fig. 2; 2. Cisár Theodosius I. v rozhovore s biskupom Gregorom z Nazianzu a *protospatharioi*/ Emperor Theodosius I in conversation with the bishop Gregory of Nazianzus. List/Folio 239 r, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. KOLIAS, *Byzantinische Waffen*, tab. IX: 1.

Tab. IV - Kráľ Dávid v prítomnosti svojej osobnej stráže dáva rozkaz Joabovi na zapalovanie nepriateľských miest/King David in the presence of his bodyguards is giving Joab the command to set enemy's towns on fire. List/Folio 58 r, Moskva, Cod. 129, Muzej istorii Moskvy. KOLIAS, *Byzantinische Waffen*, tab. VII: 1.

Zdroje obrazovej prílohy:

Tab. I - Pôdorys Chrysotriklinu a niektorých budov v jeho okolí/Ground plan of the Chrysotriklinos and surrounding buildings. Mapa vytvorená autorom článku podľa/Map made by the author of the article according to the FEATHERSTONE, Jeffrey, M. The Chrysotriklinos Seen through De Cerimoniis. In HOFFMANN, Lars M. (ed.). *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*. Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik 7. Wiesbaden 2005, obr. na s. 840/fig., page 840; FEATHERSTONE, Jeffrey, M. The Great Palace as Reflected in the De Cerimoniis. In BAUER, Franz, A. (ed.). *Visualisierungen von Herrschaft. Frühmittelalterliche Residenzen Gestalt und Zeremoniell*. BYZAS 5. Istanbul 2006, obr. 3 na s. 52/fig., page 52; FEATHERSTONE, Jeffrey, M. Emperor and court. In JEFFREYS, Elizabeth – HALDON, John – CORMACK, Robin (eds.). *The Oxford Handbook of Byzantine Studies*. Oxford 2008, obr. 2 na s. 510/fig. 2, page 510.

Tab. II - 1. Spiaci cisár Konštantín I. a *kandidatoi*/Sleeping emperor Constantine I and *kandidatoi*. List/Folio 440r, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. GASTGEBER, Christian. Die Heilige Lanze im byzantinischen Osten. In KIRCHWEGER, Franz (ed.). *Die Heilige Lanze in Wien. Insignie – Reliquie – „Schicksalspeer“*. Wien 2005, s. 54, obr. 2/page 54, fig. 2; 2. Stojaci cisár Julián Apostata a *kandidatoi*/Standing emperor Julian the Apostate and *kandidatoi*. List/Folio 374 v, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. D'AMATO, Raffaele. *Byzantine Imperial Guardsmen, 925 – 1025. The Tághmata and Imperial Guard*. Osprey Elite 187. Oxford 2012, obr. na s. 31/fig., page 31.

Tab. III – 1. Cisárovná Helena v scéne znovuzískania Kristovho kríža a *protospatharioi*/Empress Helena in a scene of the Christ's cross recovery. List/Folio 440 r, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. GASTGEBER, Christian. Die Heilige Lanze im byzantinischen Osten. In KIRCHWEGER, Franz (ed.). *Die Heilige Lanze in Wien. Insignie – Reliquie – „Schicksalspeer“*. Wien 2005, s. 54, obr. 2/page 54, fig. 2; 2. Cisár Theodosius I. v rozhovore s biskupom Gregorom z Nazianzu a *protospatharioi*/Emperor Theodosius I in conversation with the bishop Gregory of Nazianzus. List/Folio 239 r, Paris, Cod. gr. 510, Bibliothèque National. KOLIAS, Taxiarchis G. *Byzantinische Waffen. Ein Beitrag zur Byzantinischen Waffenkunde von den Anfängen bis zur lateinischen Eroberung*. Wien 1988, tab. IX: 1.

Tab IV - Kráľ Dávid v prítomnosti svojej osobnej stráže dáva rozkaz Joabovi na zapáľovanie nepriateľských miest/King David in the presence of his bodyguards is giving Joab the command to set enemy's towns on fire. List/Folio 58 r, Moskva, Cod. 129, Muzej istorii Moskvy. KOLIAS, Taxiarchis G. *Byzantinische Waffen. Ein Beitrag zur Byzantinischen Waffenkunde von den Anfängen bis zur lateinischen Eroberung*. Wien 1988, tab. VII: 1.

SUMMARY: CONSTANTINE, METHODIUS AND THEIR DISCIPLES MEETING WITH BYZANTINE EMPERORS. Byzantine courts of Michael III, Basil I and Leo VI the Wise not only initiated the missions of Christianization and diplomacy but they also received envoys of the foreign courts, papal legates, members of the clergy and fugitives who sought refuge in Byzantium. While Constantine became an exponent of the Byzantine milieu, it is assumed that his brother Methodius served – a few years before his death – also as a papal legate or an invited guest at the court of Basil I. In case of their mission to Khazars, Constantine and Methodius were accompanied by the imperial suite of unknown background of Michael III. Other disciples came to the Byzantine territories either already in the time of Basil I or later, during the reign of Leo VI the Wise. They came as refugees participating in the spiritual life. According to the written evidence of the contacts of Constantine, Methodius and their disciples with the Byzantine milieu, i.e. in the 860s – 880s, it is most likely that they met emperors either in the Chrysotriklinos (tab. I), an octagonal domed hall with the apse, or in the Magnaura, a basilica-like building which probably housed the Senate before the reign of Justinian I and was used primarily for meeting foreign envoys and guests. In the Magnaura, automata, mechanical devices in the shape of animals and a rising or descending throne were used to impress the visitor. During the imperial audience, emperor's family, courtiers, servants and guards might be present as well. It is known that during the reign of Michael III, the host at the welcoming ceremony for the Slavic rebels of Soubdelitia and the Thessaloniki surroundings was ostiarios and their guide was logothetes. We also know that emperor's eunuchs (kubukleion) were present at the appointment of dignitaries, too. Emperor's guests might join the meal with the emperor as it happened at the audience of the patriarch and his suite of priests. The emperor, however, usually sat separately at the table with his family and highest-ranking courtiers, including the patriarch. At the time, celebrations usually took place in the Chrysotriklinos and in the hall called Justinianos. At the ceremony of appointment of higher dignitaries in the Chrysotriklinos, Emperor Michael III wore the gold-trimmed sagion; but at the audience of the Slavic rebels, he wore the violet sagion decorated with pearls. On his head, he wore the so called emperor's crown with precious stones and pearls. According to the iconographic sources from the second half of the ninth century (tab. II-IV), the units of

MARTIN HUSÁR

the basilikoi anthropoi, the kandidatoi (tab. II) and the protospatharioi (tab. III) and also the manglabitai, part of the imperial guard, were very close to Byzantine emperors. The document Kletorologion from the end of the ninth century and De ceremoniis from the 950s-960s mention other parts of the personal guard: the basilikoi anthropoi, the basilike hetaireia, the basilikon dromonion, the archontogennematai and the Sardoi.

Mgr. Martin Husár, PhD.

Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta

Štefánikova 67

949 74 Nitra

mhusar@ukf.sk